

«BASQUET», «PLATÓ(N)», «BILLOT»: NOMS DE
RECIPIENTS PER A FRUITA A
L'ORIENT PENINSULAR

Fa uns anys, quan ordenava el material lèxic per a la meua tesi doctoral sobre el Racó d'Ademús, la paraula «basquet», que havia sentit (referida a un tipus de cistella per a fruita delicada) tant al Racó com a d'altres comarques castellanoparlants de l'interior valencià, se'm presentava en una fitxa pràcticament buida de testimonis escrits d'altri (Gargallo, 1987: 212-213). I això em desconcertava, perquè «basquet» (amb aquesta terminació consonàntica, impròpia del castellà) me l'havia imaginat, des del començament de la meua recerca dialectal, com un valencianisme més dels que campen avui dia als parlars castellans de l'interior amb una delatora -t final o bé amb diferents tipus d'adaptacions fonètiques.¹ El cas és que, aleshores, només em constava la referència de Llatas (1959), qui a la seua obra sobre el parlar del «Villar del Arzobispo» i d'altres pobles de la comarca (castellano-parlant) dels Serrans es referia a aquella paraula com reproduceixo a continuació:

«Basquet, m. Cuévano. En val., basquet. El verdurero ha traído un
BASQUET de malacatonés» (pag. 126).

I il·lustrava, a més, aquesta informació amb el dibuix d'un «basquet» a la pàgina següent. Però, malgrat la indicació de Llatas sobre l'ús de

1. Per a algunes adaptacions fonètiques dels valencianismes introduïts en aquelles contrades de parla castellana vegeu GARGALLO (1989); i, concretament, per a l'adaptació dels acabats en -t, les pàgines 490-492.

«basquet» en valencià, vaig comprovar que la paraula no figura als antics repertoris lexicogràfics de l'àmbit valencià (com Escrig, Sanelo); ni se'n diu res en obres més recents, de l'envergadura del DCVB (Alcover-Moll), del DECat (de Coromines); i tampoc no n'havia trobat cap notícia als atlas lingüístics de l'orient peninsular, com l'inconclús «Atlas lingüístic del domini català»² o l'ALEANR (d'Alvar, 1979-80); ni (pel que fa a l'àmbit castellà/hispànic) en obres de la magnitud del DRAE (el «Diccionario» de la Real Academia española de la lengua; 20.ª ed. de 1984) o del DCECH (de Corominas-Pascual). Així, des del desconcert inicial, i des de la intuïció d'un ús bastant estès de «basquet» per terres valencianes, em vaig decidir a realitzar amb els meus alumnes (de la Universitat de Barcelona, i del curs 86-87) un particular sondeig dialectal; i profitós (com vaig poder comprovar), ja que d'uns cinc-cents potencials informadors (d'aquell curs) m'arribaren un bon grapat de localitzacions de «basquet» al País Valencià i, fins i tot, de les terres més meridionals del Principat de Catalunya; localitzacions acreditades en cada cas per alumnes originaris o descendents de les corresponents localitats usuàries del «basquet». I la intuïció esdevenia constatació amb les notícies d'aquells universitaris i amb les, encara més fiables, d'especialistes com l'amic Emili Casanova (qui em confirmava la vitalitat de «basquet» a gran part del País Valencià).

Amb aquestes precisions semblava més fonamentada la possibilitat d'una extensió del «basquet» valencià cap a la zona castellanoparlant de l'interior (inclòs el meu Racó d'Ademús); però encara faltava determinar l'origen d'aquesta paraula d'aspecte català/valencià; i jo, amb les urgències de la tesi, em vaig arriscar aleshores a suggerir en la redacció d'aquesta un hipotètic anglicisme, que s'hagués naturalitzat, a Llevant sobretot, per algun conducte comercial, com determinats noms de fruites (pomes «golden», taronges «navel») en català i en castellà.

Ara, transcorreguts uns anys d'allò que vaig escriure en unes poques línies de la meua tesi, he volgut indagar alguna cosa més d'aquell enigmàtic «basquet». Durant el present curs 90-91 he tornat a realitzar

2. I agraeixo al Dr. Joan Veny que m'hagi permès consultar els quaderns d'enquesta corresponents sempre que ho he necessitat.

un sondeig dialectal entre alumnes de la Universitat de Barcelona; i, també, encara que a distància (i amb la mediació d'uns amics valencians), entre una representació d'alumnes de la Facultat de filologia de València. Els sondejos d'aquesta vegada, més premeditats, menys urgits, han tornat a insinuar pistes; algunes, insospitades, com els testimonis de diverses localitats d'Albacete immediates al País Valencià (que més endavant detallaré). Amb aquells indicis he planejat i dut a terme, durant la tardor de 1990, un seguit de visites selectes a un bon nombre de punts de l'orient peninsular: del País Valencià i d'altres zones circumdants (sud de Catalunya, províncies de Terol, Cuenca, Albacete i Múrcia). He tornat a demanar informació a alguns especialistes, usuaris o coneixedors ells mateixos del terme «basquet»,³ i també a d'altres filòlegs i historiadors de reconegut prestigi.⁴ I no només he indagat sobre l'àrea de la paraula sinó que també he intentat de trobar una explicació versemblant a la seva procedència; per la qual cosa he realitzat fins i tot visites a alguns magatzems d'embalatge o de distribució de fruites (a la Plana de Castelló, a l'Horta de València), a «Mercavalència», a «Mercabarna»...

I, buscant, buscant... se m'han anat revelant (com era d'esperar) noves denominacions per a recipients de fruita, dues de les quals considero que ofereixen un interès no inferior al del «basquet»; es-

3. En concret, els professors Germà Colon (originari de Castelló de la Plana), Emili Casanova (de la localitat valenciana d'Agullent) i l'alacantí Jordi Colomina.

4. He demanat parer, a més, als Doctors Badia, Veny, Moreu-Rey i Rafel de la Universitat de Barcelona; al Dr. A. Quintana (bon coneixedor dels parlars catalans de la comarca del Matarranya i, en general, del català parlat a l'Aragó). També he tingut ocasió de parlar amb el Dr. Rosselló Verger (professor de geografia i història de la Universitat de València), que em va conduir a d'altres professors d'història contemporània de la mateixa Universitat... I per aquesta via vaig arribar a Vicent Abad, especialista en la història recent de la producció citrícola al País Valencià i autor de diverses publicacions sobre la taronja (cf. d'entre elles ABAD, 1987, obra que cito al meu treball). A l'amic Vicent Abad he d'agrair, especialment, les seves informacions de primera mà (que he pogut aprofitar per a la redacció del present article) i, fins i tot, la seva hospitalitat.

sencialment perquè tampoc no es deixen veure en les obres dialectals o en els repertoris lexicogràfics (relatiu a l'orient peninsular) que jo he consultat. Es tracta de «plató(n)» i de «billot»; el primer, molt més viu que el segon; però, tots dos, presents avui dia a la zona oriental de la nostra Península.

Basquet, plató(n), billot són, totes tres, denominacions que fan referència a recipients per a fruita delicada (taronges, pomes, tomàquets...); recipients que tenen, evidentment, una utilitat variable en funció dels cultius de cada zona; estan fets de fusta i responen a dues formes materials bàsiques:⁵ «Basquet» o «billot» es diu d'una espècie de caixa/cistella, més estreta de sota que de dalt, no rectangular sinó ovalada i feta amb taules de fusta bastant consistents. És de diferents mides; i es troba, com a objecte, pràcticament fora d'ús als llocs que he visitat (però no les denominacions corresponents, que encara es recorden i s'utilitzen relativament).

En canvi, «plató(n)» (i, ocasionalment, «basquet») s'aplica a una caixeta molt més inconsistent; rectangular, i de poca fondària (amb cabuda només per a una tongada de fruita).

I aquestes tres paraules, a part de tenir en comú una funció designativa molt afí (referides a un dels dos tipus de contenidors de fruita delicada descrits), i a part de compartir (malgrat sigui amb diferent extensió i vitalitat) un ús oriental a la Península, crec que mereixen ser reunides en el present treball per llur procedència essencialment comuna, del francès. Ja anticipo la meua idea que es tracti de gal·licismes relativament recents, que s'haurien importat de França gràcies a les estretes relacions comercials (particularment pel que fa a la fruita) mantingudes amb aquell país. I, en tot cas, durant la meua exposició procuraré anar justificant aquesta hipòtesi.

En primer lloc faré una descripció detallada de la meua collita dialectal en relació a «basquet», «plató(n)» i «billot» (per aquest ordre). A continuació, un intent d'explicació d'aquestes tres formes com a gal·licismes, amb les notícies lexicogràfiques corresponents al francès, i amb les adaptacions dels préstecs al territori peninsular. Després,

5. Vegeu els dibuixos que incloc al final de l'article.

encara analitzaré altres denominacions (per a recipients de fruita) de la meua collita (com el castellanisme «bandeja», de terres valencianes). I, finalment, assajaré unes consideracions globals a tall de conclusió. Anem, doncs, per parts.

1. «BASQUET», «PLATÓ(N)», «BILLOT»: TESTIMONIS A L'ORIENT PENINSULAR

Les escasses referències escrites que he trobat d'aquestes tres paraules són totes ben recents. A posta he repassat algunes obres del segle passat vinculades a l'àmbit valencià, com determinades narracions (novel·les i contes) en castellà de Blasco Ibáñez, o diversos sainets escrits en valencià popular. I, en aquesta recerca intuïtiva, no he detectat cap de les tres formes que buscava. Únicament puc acreditar mencions per escrit del present segle; i, més en concret, de les últimes dècades, com precisaré a continuació.

1.1. El *basquet* m'apareix en un llibre del 1943 intitulat *Riquezas del campo. Productos agrícolas... y otros productos genuinamente españoles*. El llibre, presumiblement publicat a València (encara que no s'especifica ni al principi ni al llarg de l'obra un lloc d'edició), és escrit en castellà (sense indicació tampoc sobre un possible autor, o autors); abundant en il·lustracions, cita repetides vegades «basquet» i «billot» com a denominacions alternatives per al mateix objecte (la caixa/cistella ovalada, més estreta al fons que a la part superior); i reproduïx uns quants dibuixos (de «basquets» de diferents mides) i, fins i tot, una fotografia de basquets plens de taronges. Tot això, a les primeres pàgines (1-3), dintre de l'apartat de «Presentación y embalaje» (*sic*). D'altra banda, el *Diccionario general* de Ferrer Pastor, publicat a València l'any 1985, ofereix una duplicitat de formes per al nostre «basquet» que em sorprèn força:

- «*Bàsquet*: m. Cistella gran, panera, basquet. [cesto].»
- «*Basquet*: m. Espècie de cistell o caixa fruitera per a l'exportació de fruits, tomaques, etc. [canasta, cesto].»

A mi, després de les meves indagacions dialectals, no em consta més que la forma oxítona (basquet), amb lleugeres variants fonètiques (però sempre accentuades a l'última síl·laba). No he sentit mai «bàsquet» més que com a forma escurçada de la denominació (aquesta sí, indubtable anglicisme) de «basquetbol», el popular joc conegut al castellà amb el calc lèxic (de l'anglès) «baloncesto». I em pregunto si aquell «bàsquet», que Ferrer Pastor remet a «basquet», no serà (amb l'accepció de cistella) una forma suggerida per l'afinitat semàntica i formal amb l'anglès «basket» («cistella») o, àdhuc, per la hipòtesi (a què em refereixo al punt 2.1 d'aquest treball) de l'anglicisme (del genèric «basket» anglès al nostre «basquet» fruiter). En qualsevol cas, repeteixo, a mi no em consten més que «basquets» oxítons, amb l'extensió (i variants) que detallo seguidament.

Al català parlat al País Valencià «basquet» presenta un ús molt viu. El rastre de la paraula es va perdent en el domini més meridional de la llengua. El professor Germà Colon m'explicava (després d'haver realitzat les indagacions oportunes) que es desconeix la paraula a Elx (on els dàtils, per exemple, no són posats en basquets sinó en uns cabassos o cofins de terminologia diversa). A mi tampoc no em van reconèixer el «basquet» a la fita meridional de Guardamar, o a d'altres poblacions catalanoparlants pròximes a Oriola; ni a aquesta última localitat castellanoparlant de frontera. De fet, a Guardamar, a Oriola i a alguns pobles murcians limítrofs amb el País Valencià (com Sucina) vaig sentir la forma «columpio» referida al mateix objecte que el tradicional «basquet» valencià (cf. més endavant el punt 3 d'aquest treball).

També s'utilitza «basquet» al sud del Principat, a les terres de l'Ebre: vivíssim al Delta, a Tortosa i a les localitats dels voltants; si més no, conegut a pobles com Xerta o Pauils; i, remuntant el riu Ebre, a Benifallet i a Rasquera (si bé a l'última localitat no tots els meus informadors coneixien la paraula). I, una mica més al nord, em diuen explícitament que no es diu a Pinell, Flix i Móra d'Ebre.

A la zona catalanoparlant de la província de Terol (comarca del Matarranya) es coneix també el «basquet», que tinc confirmat a Calaceit i a Aiguaviva. De tota manera, en localitats com aquesta última els informadors el consideraven una paraula no massa genuïna, més aviat «valenciana».

I el «basquet» desborda cap a l'interior els límits del territori lingüístic del català de València. Concretament, a les comarques castellanoparlants del País Valencià (com l'Alt Millars, l'Alt Palància, Els Serrans o el Racó d'Ademús) és habitual la variant sense la -t final (basqué; vegeu la nota 1 del meu treball). A la Canal de Navarrés em donaren, a més a més, la variant (secundària) [basklé]. I la -t final perduda de «basqué» en aquestes contrades de parla castellana no se sol recuperar al plural: «basqués». Amb la pronúncia de «basqué» s'estén, fins i tot, a alguns pobles fronterers del veí Aragó (me'l confirmaven a Fuentes de Rubielos i a San Agustín) i de la província de Cuenca (a prop del Racó d'Ademús: Salvacañete, Santa Cruz de Moya, Talayuelas).

D'altra banda, en algunes comarques valencianes de parla castellana que ja presenten determinats trets fonètics propis de la Manxa, el «basqué» (sempre sense la -t final) es presenta comunament amb una relativa aspiració de la -s- implosiva (o bé amb assimilació a la consonant següent): així, [bahké] o [bakké] a l'altiplà de Requena i Utiel; a pobles com Xarafull (Jarafuel), Xalans (Jalance) i Cofrents. I també així als pobles més immediats de la veïna província d'Albacete: remuntant el riu Xúquer, Villar de Ves, Casas de Ves, Alcalá de Júcar, Jorquera.

Més cap al sud encara puc afegir el «basquet» de les localitats castellanoparlants de Villena i Sax (en territori administratiu valencià; molt a prop de la cruïlla amb les províncies d'Albacete i de Múrcia); pronunciat igualment amb trets propis d'aquell castellà meridional (relaxament de la -t final i lleu aspiració, o assimilació a la consonant següent, de la -s- implosiva).

I, un cop especificades totes aquestes localitzacions, em referiré ara, més detingudament, a l'objecte material designat: en molts llocs el basquet «ja no és el que era». És a dir, el recipient tradicional, la caixa/cistella de forma ovalada i més ampla de dalt que de sota ha anat deixant pas a d'altres contenidors «d'envase perdut» o «de envase perdido» (com se sol dir, en zona catalana i castellana, respectivament), més funcionals (més fàcilment apilables). Però amb aquest progressiu desús del «basquet» tradicional, que en altres temps es feia servir fins i tot per a usos no «agrícoles» (com a bressol, els més grans; com a

cistella per al berenar de Pasqua, els més petits), la paraula no ha desaparegut. Viu encara, a les demarcacions que he indicat, referida a l'antic objecte o, de manera més vaga, traslladada a objectes més moderns i menys consistents; com la caixa rectangular de poca fondària (per a una tongada de fruita: taronges, peres, pomes...). Amb el valor més «antic» conviu, ací i allà (però sempre en territori catalanoparlant), amb «billot» (que tracto més endavant); en canvi, amb el valor de «caixa rectangular de poca fondària» té un competidor molt més seriós, de notable extensió a l'orient peninsular (i tant en zona catalana com castellana): es tracta de «plató(n)», del qual parlaré tot seguit.

1.2. Hi ha textos oficials, ben recents, referits a normes de qualitat per al comerç exterior de fruits cítrics (i escrits en castellà), que recullen, amb aquest últim valor designatiu, les variants formals «plató» i «platón» (amb o sense la *-n* final). Així, a la «ORDEN de 11 de agosto de 1972 sobre normas reguladoras del Comercio Exterior de Frutos Cítricos», publicada pel «SOIVRE» (Servicio oficial de inspección, vigilancia y regulación de las exportaciones), trobo referències a «plató» (de diferents capacitats, per a 20, 15, 10 i 5 quilograms) a les pàgines 24 i 25. En canvi, un text publicat al «B.O.E.» del 5-10-1981 («Orden de 21 de septiembre de 1981 sobre normas de calidad para el comercio exterior de frutos cítricos», pàgs. 171-181) ens ofereix múltiples al·lusions a «platón» (i al plural «platonés»).

El «Diccionario de la Real Academia Española» (20.ª ed.; 1984) registra el cinematogràfic «plató», gal·licisme sobre el qual tornaré més endavant (punt 2.2); i, també, el mot «platón», que localitza a Amèrica amb el sentit de «recipiente de gran tamaño y de diversos usos según las comarcas» (identificable amb «jofaina», «cazuela», «fuente»). Evidentment, el nostre «plató(n)» fruiter, malgrat la seva presumible procedència del mateix terme francès que dona lloc al «plató» del cinema, no té en castellà la mateixa dimensió, el mateix protagonisme que aquest últim. I ignoro si tindrà res a veure (quant a l'origen) amb el «platón» americà del DRAE, que (amb el valor de «recipient») sembla ser més genèric.

En qualsevol cas, els meus testimonis de la denominació estrictament hortifrutícola es reparteixen, bàsicament, a l'orient peninsular, entre el *plató* del català/valencià i el *platón* del castellà, com passo a detallar.

«Plató», segons la pauta d'altres mots catalans (com silló, graó, caixó), fa el plural amb *-ns* (platos); la consonant nasal, «latent» al singular, reapareix al diminutiu *platonet*, molt comú (per tal com l'objecte és, en comparació amb altres recipients de fruita, relativament petit). Doncs, bé; «plató» (o l'alternatiu «platonet») em consten a nombrosos punts del País Valencià de llengua catalana: al Maestrat; a l'Horta de València; també al límit meridional de Guardamar. Així mateix, s'utilitza al sud del Principat (al Baix Ebre i al Montsià).

A Mercavalència (com es coneix el mercat central de la capital del Túria) és molt corrent entre agricultors i comerciants. I no deu ser del tot estrany a Catalunya, perquè a Mercabarna (el mercat central de Barcelona) me'l reconeixien alguns pagesos de pobles pròxims a la capital (Vilassar de Mar, Viladecans) amb la pronunciació pròpia del català oriental (és a dir, amb vocal neutra: [plátó]).

I he sentit, de manera dispersa, la forma *plafó* (amb el mateix valor que «plató») al sud de Catalunya (Benifallet) i a terres valencianes (Rossell, Alzira). Probablement es tractarà d'una atracció formal, amb homonimització semàntica,⁶ del també gal·licisme «plafó» (del fr. *plafond*, compost de *plat* + *fond*; cf. DECat) sobre el «plató» fruiter; de manera que «plafó», referit a diversos objectes plans (DCVB), hauria acumulat a les seves accepcions habituals la sobrevinguda (i bastant afí) de «recipient pla».

A part d'això, el «plató» valencià té continuïtat, a l'altra banda de la frontera lingüística, en la forma castellana *plátón* (amb *-n*, d'acord amb la terminació en *-ón* que presenten tantes paraules d'aquesta llengua: *sillón*, *escalón*, *cajón*,...); així ho he sentit a pobles castellano-parlants de l'interior del País Valencià (Jalance, Jarafuel) i del sud del mateix territori administratiu: com a l'enclavament castellà d'Asp i Monfort, a Oriola; i a localitats murcianes limítrofes (com Sucina). I en algun d'aquests llocs he constatat també el diminutiu *platonico* (equivalent del «platonet» català/valencià).

6. Em faig ressò de la terminologia proposada per VENY (1990), on es classifiquen els diferents tipus de la tradicionalment anomenada «etimologia popular»; cf. en particular els casos tipificats com d'homonimització formal (pàgs. 139-144).

A Mercabarna m'explicaven alguns comerciants de fruita a l'engròs que és corrent utilitzar la paraula «platón» (plural «platonés») quan es parla en castellà a comerciants de fora. En canvi, cap dels ocasionals informadors del mercat barcelonès no em va reconèixer «basquet». Potser «plató(n)» (en la versió catalana o en la castellana), a més de ser una paraula corrent per terres valencianes (i murcianes), forma part de l'argot dels comerciants, dels agricultors, dels pagesos d'una zona més àmplia de l'orient peninsular.

1.3- *Billot* com a forma alternativa a «basquet» (referit a l'objecte tradicional, la cistella/caixa ovalada i més estreta de sota que de dalt), és mencionat, repetides vegades, en una obra escrita en castellà amb data de 1943 (amb tota probabilitat a València) i a la qual ja m'he referit abans (cf. el punt 1.1): «Riquezas del campo. Productos agrícolas...» (igualmente a les pàgines 1-3, sota l'epígraf «Presentación y embalaje» [sic]). I al llibre de Font de Mora, publicat uns anys abans (1938) a València, i titulat *Comercio de los agrios españoles*, apareix (entre els diferents tipus d'envasos: apartat XIV, pàgs. 101-121) un conjunt de detallades il·lustracions d'aquell mateix tradicional objecte per al transport de fruita, i l'aclariment escrit de «billot para mandarina» (pàg. 120). És el més antic testimoni escrit que conec de «billot» dintre de l'àmbit peninsular.

A part d'això, «billot» (amb la «o» oberta) és una forma que únicament em consta al domini lingüístic del català. De tot el meu recorregut dialectal només l'he sentida a punts ben dispersos: a Mercabarna, on me la confiaven els mateixos pagesos (de Vilassar de Mar i de Viladecans) que també coneixien el «plató» (cf. 1.2); a algunes localitats de la ribera de l'Ebre (Benifallet, Tivenys, Xerta); i, més cap al sud, a l'Horta de València. D'altra banda, l'amic Vicent Abad, bon coneixedor de la història de la taronja i d'altres aspectes de la producció frutícola al País Valencià, m'informa de l'existència d'una variant *guillot* (amb canvi de *b-* a *g-*, probablement, per equivalència acústica)⁷ a la localitat d'Algemesí; en tot cas, em sembla bastant

7. Encara que el context vocàlic (-i-) no sigui tan afavoridor de l'equivalència acústica B=G com el contacte amb vocals posteriors (velars).

possible que aquesta forma (amb g-) aflori, ací i allà, com a variant esporàdica del més general «billet».

2. «BASQUET», «PLATÓ(N)», «BILLOT»: GAL·LICISMES RECENTS?

La meva primera intuïció sobre una procedència anglesa del nostre «basquet» fruïter topava amb diverses dificultats: a part de l'accentuació plana del presumpte inductor (*basket*), que hauria hagut d'esdevenir oxíton per a poder naturalitzar-se a la seva àrea predominant catalana/valenciana; a part de la distància real amb mercats com el britànic o el dels Estats Units (que no sembla representar un obstacle tan important, perquè tenim a casa nostra —ja ho he assenyalat abans— taronges «navel» o pomes «golden»), hi ha un inconvenient de més pes: el tipus de transport per vaixell consistia, des dels inicis de la importació de fruits agres com la taronja (finals del XIX, principis del segle XX), en grans caixes (amb capacitat per uns 90 quilos); i poc després es va adoptar la «mitja caixa» (capaç de contenir uns 50 quilos de mercaderia). Entre els anys 1929 i 1934 un parell de disposicions legals fa entrar en vigència diverses normes quant a la forma i a la dimensió dels envasaments per a cítrics (tant els destinats al comerç nacional com a l'exportació); i els diferents tipus d'envasaments responen, en general, a caixes rectangulars, de diferents mides, per a les quals es precisa fins i tot el nombre de tongades de fruita, i el nombre de fruits per tongada.⁸ És a dir, que aquell objecte de forma ovalada i

VENY (1989) recull una bona quantitat d'exemples d'aquesta mena de canvi fonètic en català, en funció de condicionants diversos: síl·laba tònica/àtona, context vocàlic, procedència llatino-romànica o d'altres llengües... (pàgs. 106-111).

8. Cf. ABAD (1987), a l'apartat 4.3 («La millora de les tècniques comercials»); i l'obra, més antiga, de FONT DE MORA (1938), a la qual remet el mateix Vicent Abad. Al llibre de Font de Mora vegeu, en particular, les dues primeres pàgines del capítol XIV («Tipos de envases», pàgs. 101-121).

més estret al fons que a la part superior, al qual respon la denominació tradicional de «basquet», no tinc notícia que s'hagi utilitzat per al comerç exterior; o, si més no, per al transport marítim, que exigien els llunyans països de llengua anglesa, i per al qual es feien servir principalment grans (o no tan grans) caixes rectangulars.

En qualsevol cas, la paraula «basquet» no em semblava que pogués ser molt antiga en la seva dimensió oriental peninsular. Hipòtesis com la de l'arabisme o el mossarabisme m'havien estat suggerides per alguns col·legues. Però l'absència total de testimonis antics coneguts (o, almenys, coneguts per mi) em feia desconfiar de conductes seculars al mateix territori peninsular, com els de l'àrab o el mossàrab.

I la hipòtesi d'una importació recent, no precisament de l'anglès (o, en el cas de «basquet», no directament de l'anglès; cf. 2.1), sinó d'un territori lingüístic molt més pròxim (la veïna França), em sembla, ara per ara, el més raonable. Després d'haver revisat un bon nombre de diccionaris de la llengua francesa (etimològics, històrics, enciclopèdics, d'ús...) he detectat, només en alguns d'aquests repertoris lexicogràfics, les paraules «basquet», «plateau», «billot», amb valors designatius pràcticament idèntics als de les corresponents formes peninsulars. Si tenim en compte la proximitat de França i les tradicionals relacions comercials i humanes que des de la Península es vénen mantenint amb aquest país (exportació de cítrics i d'altres tipus de fruita, les campanyes anuals de la verema al sud de França, etc.), la introducció d'aquells termes francesos, arribats en boca de comerciants, transportistes, veremadors, en els últims temps (durant aquest segle, o no molt més enrera), hauria de contemplar-se com una possibilitat ben viable.

De fet, la representació lexicogràfica d'aquelles tres paraules franceses (amb el valor de recipients per a fruita) és proporcionalment bastant minsa. Només uns quants dels nombrosos diccionaris consultats se'n fan ressò. I una tan escassa resposta lexicogràfica estarà en consonància amb la vitalitat dels «basquet», «plateau» i «billot» fruiters en llengua francesa: he realitzat un petit sondeig entre professors i alumnes nadius francesos de la Universitat de Barcelona, i cap d'ells no coneixia els tres mots en qüestió (amb l'específic sentit de recipients per a fruita que jo els suggeria); sens dubte, perquè es tractarà d'usos lèxics confinats a l'argot dels pagesos, dels comerciants. Tampoc no

són paraules corrents a Catalunya «plató» (de fruita) i «billot»; però me les reconeixien alguns pagesos de pobles pròxims a Barcelona (cf. els punts 1.2 i 1.3). D'altra banda, no he detectat formes identificables amb les tres franceses (per comunitat d'origen, per préstec) en diccionaris de l'àmbit occità, com el clàssic *Tresor dóu Felibritge* de Mistral, o el més recent *Dictionnaire occitan-français* de L. Alibert (1966). Però vegem, ara, en tres apartats diferents, les notícies lexicogràfiques franceses sobre «basquet», «plateau», «billot»;⁹ i les subsegüents adaptacions (fonètiques, gràfiques) en llur ús peninsular.

2.1. Pel que fa al «basquet» cal dir que el més complet diccionari etimològic de l'àmbit gal-loromànic, el FEW de Wartburg, inclou aquesta paraula al volum XVIII (consagrat a anglicismes). Per les explicacions de Wartburg (s.v. basket) la forma anglesa «basket» (amb el sentit genèric de «cistella») hauria entrat modernament en el francès, on presenta accepcions més específiques, com la del nostre «basquet»: «caissette à claire-voie, plus large à la partie supérieure, servant à l'emballage des fruits de primeur». El canvi accentual (de plana a aguda) vindria justificat (i exigít) per l'acomodació del mot al particular «geni» de la llengua francesa; canvi accentual que també es dona en la forma adaptada al femení «basquette» (del mateix origen anglès) que encapçala l'article etimològic esmentat, i que (sempre segons Wartburg) s'utilitza a la Baixa Normandia amb el sentit de «grande corbeille dans laquelle les pêcheurs débarquent le poisson».

D'altra banda, «basquet» apareix al recent *Dictionnaire des anglicismes* de J. Rey-Debove i G. Gagnon amb una definició més senzilla i segurament basada en el FEW de Wartburg: «Caissette à claire-voie pour l'emballage des fruits».

9. Em refereixo amb cites abreujades als diferents diccionaris francesos consultats; vegeu a la bibliografia final les corresponents cites íntegres. I aprofito, ara, per agrair a la Montse Prat (bibliotecària de la Biblioteca de Catalunya, de Barcelona) la seva diligència a l'hora de posar a la meua disposició tot el que he necessitat (diccionaris de francès i altres obres) del ric fons bibliogràfic d'aquella institució.

I únicament en dos més dels diccionaris consultats m'apareix definit l'enigmàtic «basquet»; els dos, significativament, de la mateixa editorial, Larousse, que deu haver tingut accés a la mateixa font d'informació.¹⁰ Reprodueixo aquí literalment totes dues referències lexicogràfiques:

- «*Basquet* [baské] n. m. (de basque 1). Caissette en forme de tronc de pyramide pour l'emballage des fruits» (*LEXIS-1975*).

- «*Basquet* n.m. (de basque, n. f.): Emballage emboîtable, à section verticale trapézoïdale, et dont la section horizontale a une forme rectangulaire à angles arrondis» (*Grand Larousse Universel*).

No hi ha dubte que l'objecte designat en tots quatre diccionaris respon materialment al nostre «basquet» peninsular, que, amb tota probabilitat, s'hauria agafat com a préstec de la veïna França, on el corresponent «basquet» s'explica com a anglicisme. Així, doncs, ens trobaríem davant d'un curiós cas d'anglicisme que no ens arriba directament sinó a través del francès, esdevingut prèviament gal·licisme. Però vegem encara algunes particularitats de l'adaptació de «basquet» al nostre territori peninsular.

En francès, de fet, s'articula sense la -t final; però el coneixement i la divulgació de la forma gràfica (amb la -t final escrita) hauria inspirat la pronúncia catalana (i valenciana), on la terminació -et li atorga una fesomia genuïna (com «xiquet», masclet»), encara que només sigui en aparença. En canvi, a les terres de parla castellana que coneixen el «basque(t)» (a l'interior del País Valencià; o en localitats aragoneses i manxegues pròximes), aquest fa tota la impressió d'haver-se divulgat des del litoral (els informadors d'aquelles contrades més ponentines solien fer del «basquet» comentaris com «suena a palabra valenciana»

10. De fet, el *Grand Robert de la langue française* (2.ª ed. de 1985) al·ludeix (s.v. emballage), entre els diferents tipus d'emballatge («billot», «plateau»...), al «basquet». Però no passa d'aquí; perquè no presenta (per ordre alfabètic) una entrada corresponent a tal «basquet» (?).

o «la dicen más por allá abajo»). En aquest sentit, potser no sigui casual que l'àrea del «basquet», a la faixa més litoral, coincideixi bàsicament amb la de la producció de la taronja:¹¹ des de les comarques més meridionals de Catalunya, regades pel riu Ebre, passant per la Plana de Castelló i per l'Horta de València, cap al sud; però sense arribar a l'extrem meridional del País Valencià (Alacant, Elx, Guardamar, Oriola), on la taronja es produeix de manera més limitada (o bé no es produeix).

D'altra banda, la relaxació de la consonant final (-t) en zona castellana respondria a una adaptació moderna. Modernitat que contrasta amb l'antiguitat de catalanismes del castellà que tradicionalment s'han adaptat a aquesta llengua no amb la pèrdua de la -t final sinó amb el reforç vocàlic d'una -e: tal com «codoñate» o «confite».

2.2. *Plateau* apareix al FEW de Wartburg (s.v. plattus) com un més d'entre la nombrosa família de derivats del llatí PLATTUS («pla»); procedent de l'antic francès «platel», avui dia posseeix moltes accepcions (que, en general, fan referència a objectes amb components plans). Però només en uns quants diccionaris he trobat l'accepció relativa a «caixa de poca fondària amb capacitat per a una tongada de fruita» i aquestes són les referències corresponents:

El *Trésor de la langue française* separa en dues entrades lexicogràfiques diferents un «plateau-1» («Surface plane et peu épaisse de quelque chose...») i un «plateau-2» (per al qual s'especifica la procedència de l'antic «platel» i que es defineix com «ustensile à fond plat»). I és a la primera d'elles on inclou l'accepció de «cageot peu

11. Sobre l'extensió de la producció de la taronja als Països Catalans, vegeu les informacions generals que en dona la GEC (s.v. taronja). A més a més, cf. ABAD (1987), al capítol primer, titulat «Orígens i expansió (1781-1913)» (pàgs. 9-26); i FONT DE MORA (1971), a l'apartat que l'autor dedica a la «localització de la citricultura» (pàgs. 33-46). I per al «boom» de la producció de la taronja a zones molt propícies, com l'Horta de València o la Plana de Castelló, cf. respectivament HALPERN (1946) (II- «El naranjo», pàgs. 104-107) i LÓPEZ GÓMEZ (1957) («El auge de la naranja», pàgs. 345-348).

profond ne contenant qu'une seule couche de fruits». En canvi, el *Grand Larousse Universel*, en una sola entrada de diccionari, recull l'accepció «emballage à étage unique de présentation de produits»; i el *Grand Robert de la langue française* (2.ª ed. de 1985) anota (amb una sola entrada, també; s.v. plateau), de manera molt més genèrica, el següent: «Plateaux d'emballage, entre lesquels on place l'objet à emballer, et qui remplacent une caisse».

I aquest «plateau» francès (amb -ó final tancada) s'haurà adaptat al territori peninsular com si fos un derivat amb el sufix procedent de l'originari llatí -ONE: -ó en català (que recupera la -n al plural -ons, o al diminutiu -onet); -ón en castellà. Ja m'he referit a la divergència, entre un parell de textos oficials escrits en aquesta última llengua (cf. el punt 1.2), pel que fa a «plató(n)»: mentre un d'ells presenta la forma «plató», més fidel al model francès, l'altre escriu «platón», d'acord amb la pronunciació comuna del gal·licisme en zones (o en persones) castellanoparlants. Aquesta indefinició sembla el clar indicatiu d'un préstec recent, encara en vies d'adaptació. Probablement la mà que va escriure «plató» (exactament com el gal·licisme, del món cinematogràfic, «plató», que procedeix de la mateixa paraula francesa, però amb una altra accepció) va tenir en compte la paraula de procedència en francès; mentre que la referència a «platón» va ser respectuosa amb la pronúncia castellana popular del mot.

2.3. *Billot* també posseeix en francès una bona quantitat d'accepcions; però la de cistella (per a fruita) es troba (com als dos casos anteriors) escassament contemplada als diccionaris d'aquesta llengua:

El FEW de Wartburg (s.v. *bilia) anota, entre les accepcions del francès modern «billot», la de «corbeille en osier, de forme ovale, évasée par le haut». El *Grand Robert* amplia aquesta definició amb una segona part que s'ajusta més al material (no el vímet, sinó la fusta), a la forma i a la utilitat del nostre «billot» peninsular: «Corbeille d'osier couverte de lattes ou caissette de bois à côtés obliques utilisée pour le transport de denrées périssables, en particulier des fruits et légumes». Essencialment afí és la definició que en dona el *Grand Larousse Universel*: «Emballage léger, en peuplier déroulé et agrafé, dont la forme caractéristique trapézoïdale le rend emboîtable».

I encara que «billot» s'articula actualment [bijó] en francès, amb palatal central (no lateral) i sense la -t final, la forma gràfica del mot haurà pesat perquè aquest gal·licisme es pronuncii (als punts de Catalunya i del País Valencià on s'utilitza —cf. 1.3) amb -ll- lateral i amb -t final. De manera que (com els anteriors «basquet» i «plató»), un cop adaptat, fa tota la impressió de paraula catalana, quan ho deu ser des de fa ben poc.

3. ALTRES DENOMINACIONS DE RECIPIENTS PER A FRUITA

Al País Valencià de llengua catalana he trobat també, durant el meu recorregut dialectal, castellanismes entre els noms de recipients per a fruita:

Per exemple, *bande[x]a* (amb la X velar respectada), com he sentit denominar determinats tipus de «plató» (de poca capacitat) en alguns magatzems d'emalatge de fruita a Castelló de la Plana; i al mercat central de València (Mercavalència).

O *columpio*, que (segons diversos informadors de Guardamar) es diu del mateix objecte que a la major part del territori valencià s'anomena amb la paraula «basquet» (la caixa/cistella ovalada i més ampla de dalt que de sota; cf. 1.1). «Columpio» també em consta amb aquest valor en alguns pobles pròxims a Guardamar, i de parla castellana: concretament a Oriola i a la localitat murciana de Sucina. I no tinc cap altra notícia (escrita) de l'ús del mot «columpio» com a recipient per a fruita. Ni acabo de veure la relació semàntica que deu haver servit de pont entre el «columpio» del castellà comú (cf. DRAE: «cuerda fuerte atada en alto por sus dos extremos,...») i aquest altre «columpio» dialectal. Haurà tingut, per als infants, alguna funció lúdica (com a gronxador) a part de la més estricta com a recipient de fruita? Recordem, a tal propòsit, que aquest mateix objecte (sota la denominació més estesa de «basquet») es feia servir en altres temps com a bressol ocasional.

I també són molt freqüents les denominacions genèriques de *caixa*, *caixó*, *caixeta* (o els corresponents castellans, *caja*, *cajón*; en zona castellana); tot sovint amb l'especificació (en forma d'adjectiu) d'una

referència geogràfica (continent o país) indicativa de relació comercial d'importació/exportació: «caixa americana», «europea», «holandesa»...

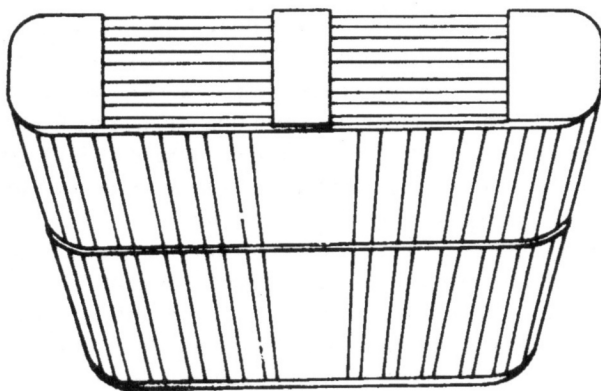
CONCLUSIONS

Basquet, *plató(n)*, *billot* han de ser paraules d'introducció recent a les zones de l'orient peninsular on són utilitzades. L'absència de documentació antiga de les tres formes (amb el sentit de recipients per a fruita) i l'existència en francès actual de «basquet», «plateau», «billot» (encara que escassament reflectits a la lexicografia), amb valors designatius similars als dels tres representants lèxics peninsulars, m'han fet pensar en la hipòtesi que aquests siguin gal·licismes, fruit de l'estreta i immediata relació comercial amb el país veí. En tot cas, aquelles tres denominacions franceses no pertanyen a la llengua comuna (cosa que justifica que no tinguin una representació general ni uniforme a la lexicografia francesa), sinó que deuen formar part de l'argot de comerciants, pagesos i gent relacionada d'alguna manera amb la producció i amb el transport de fruita.

Com a resultat d'aquesta introducció recent des del francès (i a expenses de com s'hagin divulgat les corresponents denominacions) tindríem, avui dia, a una bona part de l'orient peninsular un parell d'àrees lèxiques compartides entre el català i el castellà (les de «basquet» i «plató(n)»), i una d'específicament catalana (la de «billot»):

-*Basquet* podria haver-se divulgat des de les zones del litoral (catalanoparlant), amb el seu aspecte de paraula valenciana, cap a terres de l'interior, de parla castellana (on la -t final es pronuncia molt relaxada, o no es pronuncia; i a alguns llocs, a més a més, s'aspira o s'assimila a la -s- implosiva). Vegeu els punts 1.1 i 2.1.

-*Plató(n)*, per la seva banda, apareix en alguns textos oficials escrits en castellà amb i sense la -n final; però, popularment, en zona castellana (o entre persones castellanoparlants) es diu «platón»; i «plató», en zona catalana, on també és molt corrent el diminutiu «platonet» (més que el corresponent castellà «platonico»). Vegeu els punts 1.2 i 2.2.

1. Basquet (o billot)

2. Plató(n) (o basquet)

-*Billot* només em consta, i de manera molt esporàdica i dispersa, en territori lingüístic català (cf. 1.3 i 2.3).

La vitalitat d'aquestes tres formes és desigual:

«Basquet» és molt viu; però a molts llocs es refereix no només a la «cistella/caixa ovalada de fusta, més ampla de dalt que de sota» (l'objecte més tradicional) sinó també (o més aviat) a la més moderna (i inconsistent) «caixa rectangular per a una tongada de fruita». És a dir, que ha ampliat (o traslladat) el seu valor designatiu. I, en qualsevol cas, el «basquet» sol ser (re)conegut i/o utilitzat per gent de tota condició; no només per agricultors i comerciants.

«Plató(n)» (referit a la caixa rectangular per a una tongada de fruita) és bastant corrent; però sempre entre la gent del ram (de la fruita). Al País Valencià, per exemple, conec molta gent que té una idea (més precisa o més vaga) del que és un «basquet»; en canvi, d'entre aquella mateixa gent, molts no saben què és un «plató».

«Billot» és una forma que alguns informadors (sempre del territori lingüístic català) identificaven passivament. I considero significatiu el fet de no haver-la sentida mai (durant el meu recorregut dialectal) arran d'una explicació espontània.

Al mateix terreny de les denominacions de recipients per a fruita trobem també castellanismes: com la *bande[x]a* de diferents punts de l'àmbit valencià (per influència del castellà oficial); o el *columpio* de Guardamar (degut, probablement, a la influència d'adstrat dels parlars castellano-murcians immediats). Vegeu el punt 3.

Sens dubte és aquest un terreny lèxic on resten encara molts aspectes per aclarir.

JOSÉ ENRIQUE GARGALLO GIL

BIBLIOGRAFIA

- ABAD, VICENT (1987): *La taronja (1781-1939)* (València, Edicions Alfons el Magnànim).
- ALCOVER, ANTONI M. i FRANCESC DE B. MOLL (1980): *Diccionari català-valencià-balear* (Palma de Mallorca).
- ALIBERT, L. (1966): *Dictionnaire occitan-français d'après les parlers languedociens* (Toulouse, Institut d'Estudis Occitans).
- ALVAR, MANUEL (con la col·laboració de ANTONIO LLORENTE, TOMÁS BUESA Y ELENA ALVAR) (1979-1980): *Atlas lingüístico y etnográfico de Aragón, Navarra y Rioja* (Zaragoza, Diputación Provincial de Zaragoza I-XII).
- COROMINAS, JOAN (con la col·laboració de JOSÉ A. PASCUAL) (1983) *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, vols. I-V (Madrid, Gredos).
- COROMINAS, JOAN (1983-1988): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, vols. I-VIII (Barcelona).
- FERRER PASTOR, FRANCESC (1985): *Diccionari general* (València).
- FONT DE MORA I MONTESINOS, LLUÍS (1971): *Taronja i caos econòmic* (Barcelona, Edicions 62: («Col·lecció Tres i Quatre. Sèrie «La unitat», núm. 5).
- FONT DE MORA, RAFAEL (1938): *Comercio de los agrios españoles* (València).
- GARGALLO GIL, JOSÉ ENRIQUE (1987): *Una encrucijada lingüística entre Aragón, Valencia y Castilla: el Rincón de Ademuz*. Tesi doctoral presentada a la Universitat de Barcelona (text mecanografiat).
- (1989): *Alguns aspectes fonètics en l'adaptació dels valencianismes als parlars xurros*, dins ANTONI FERRANDO (ed.), *Actes del II Congrés Internacional de la llengua catalana (1986)* (València, Institut de Filologia Valenciana; volum VIII; àrea 7: Història de la llengua). pàgs. 487-497.
- Grand Larousse Universel* XV vols. (Paris, Larousse, 1986-1989).
- Gran Enciclopèdia Catalana* (Barcelona, 1986-1989 [2.ª ed.]).
- Lexis. Dictionnaire de la langue française* (Paris, Librairie Larousse, 1975).
- HALPERN, E. (1946): *La Huerta de Valencia* (Traducció i notes de Vicente Fontavella), «Estudios Geográficos», VII, pàgs. 97-116.
- LÓPEZ GÓMEZ, ANTONIO (1957): *Evolución agraria de la Plana de Castellón*, «Estudios Geográficos», XVIII, pàgs. 309-360.
- LLATAS BURGOS, VICENTE (1959): *El habla del Villar del Arzobispo y su comarca* (Valencia).
- REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (1984): *Diccionario de la lengua española* (Madrid, Espasa-Calpe [20a ed.]).
- REY-DEBOVE, JOSETTE et GILBERTE GAGNON (1988): *Dictionnaire des anglicismes. Les mots anglais et américains en français* (Paris, Les Usuels du Robert).

- ROBERT, PAUL (1985): *Le Grand Robert de la langue française. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. Deuxième édition, entièrement revue et enrichie par ALAIN REY (Paris/Montreal, Le Robert).
- Trésor de la langue française. Dictionnaire de la langue du XIXè et du XXè siècle (1789-1960)* (Paris, C.N.R.S., 1971-1990) (I-XIV).
- VENY, JOAN (1989): *L'equivalència acústica B=G en català: els casos de bo-lerany «remolí» i boixac «galdiró»*, dins «Estudis de llengua i literatura catalanes/XVIII Miscel·lània Joan Bastardas, 1» (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat), pàgs. 101-127.
- (1990): *Cap a una tipologia de l'etimologia popular*, dins *Jornadas de Filología. Homenatge al Prof. Francisco Marsá* (Barcelona, Universitat de Barcelona; «Col·lecció Homenatges», 4), pàgs. 137-152.
- WARTBURG, WALTHER VON (1922): *Französisches etymologisches Wörterbuch* (Bonn und Leipzig).